
Θέση και συνθήκες εργασίας των γυναικών εκλεγμένων αντιπροσώπων στο τοπικό και περιφερειακό επίπεδο στην Ευρώπη*

της Ιωάννας Μαγγανάρα

ΜΕΡΟΣ Β

**Προβλήματα που αντιμετωπίζουν
στην άσκηση των καθηκόντων τους
οι εκλεγμένοι τοπικοί και περιφε-
ρειακοί αντιπρόσωποι, τα οποία ε-
πηρεάζουν ιδιαίτερα την εκπροσώ-
πηση των γυναικών στην τοπική
και περιφερειακή πολιτική.**

Τα καθήκοντα που αναλαμβάνουν οι τοπικοί και περιφερειακοί αντιπρόσωποι σήμερα είναι πολύ πιο πολύπλοκα από ότι ήταν στο παρελθόν. Σήμερα οι περίπλοκες τεχνικές προγραμματισμού και προϋπολογισμού, καθώς και οι περίπλοκες νομοθετικές διατάξεις απαιτούν περισσότερες ικανότητες και προσόντα από τους αρμόδιους για τη λήψη αποφάσεων σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Οι ανωτέρω συνθήκες που δημιουργούν την ανάγκη να έχουν οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι υψηλές επαγγελματικές και διοικητικές ικανότητες καθιστούν πιο δυσχερή τη στρατολόγηση γυναικών, γιατί μόνο γυναίκες με υψηλή μόρφωση, ανώτερη επαγγελματική θέση και ευρεία οργανωτική κατάρτιση μπορούν να υποβάλουν υποψηφιότητα και να εισέλθουν στον πολιτικό στίβο. Όπως ήδη αναφέραμε λίγες γυναίκες έχουν τα προσόντα αυτά, εξαιτίας της κατανομής εργασίας η οποία ισχύει μέσα στην οικογένεια και μέσα στην κοινωνία, καθώς και εξαιτίας του ότι η κατανομή αυτή εργασίας επισφραγίζεται και από τις πολιτιστικές αξίες.

Οι επαγγελματίες γυναίκες αντιμετωπίζουν πολύ περισσότερες δυσκολίες για να εισχωρήσουν στην τοπική πολιτική από τους άνδρες που είναι επαγγελματίες, γιατί συνήθως φέρνουν το διπλό φορτίο των οικογενειακών ευθυνών και της εργασίας, που γίνεται ακόμη πιο χρονοβόρο και δύσκολο εάν έχουν μικρά παιδιά ή φροντίζουν ηλικιωμένους ανθρώπους.

Επομένως, οι γυναίκες πολιτικοί πρέπει να είναι ακόμη πιο διαφορετικές από τις άλλες γυναίκες, απ' ότι οι άνδρες πολιτικοί είναι από τους άλλους άνδρες.

Με άλλα λόγια, οι γυναίκες πολιτικοί υποχρεούνται να είναι λιγότερο αντιπροσωπευτικές του φύλου τους, με βάση τα πατροπαράδοτα πρότυπα, απ' ότι είναι οι άνδρες συνάδελφοί τους.

Ο ισχυρισμός πάντως αυτός έχει τύχει μικρής εμπειρικής μελέτης σε τοπικό επί-

**Η αυξανόμενη πολυπλοκότητα της τοπικής
και περιφερειακής διοίκησης**

πεδο διακυβέρνησης. Στις Σκανδιναβικές χώρες υπάρχουν λίγα στοιχεία που βασίζονται σε τρία κριτήρια αντιπροσωπευτικότητας: μόρφωση, επάγγελμα και οικογενειακή κατάσταση. Αποδεικνύουν, τα στοιχεία αυτά, ότι η παραπάνω υπόθεση είναι κατά κάποιο τρόπο έγκυρη ως προς το επάγγελμα και τη μόρφωση, όχι όμως και ως προς την οικογενειακή κατάσταση. (6).

Αυτό που προκύπτει από τις παραπάνω μελέτες είναι ότι η κοινωνική ή ατομική αντιπροσωπευτικότητα των γυναικών πολιτικών στο τοπικό και περιφερειακό επίπεδο δεν θα πρέπει να εξετάζεται μόνο με βάση τα παραδοσιακά κριτήρια που είναι στενά, αν ληφθούν υπόψη οι αλλαγές που έχουν επέλθει στη ζωή των ανθρώπων τα τελευταία χρόνια. Σήμερα καινούργια κριτήρια, όπως ο ρόλος του φύλου και της οικογένειας (το είδος και ο βαθμός των υποχρεώσεων που αφορούν το νοικοκυριό, ο αριθμός των παιδιών και άλλων εξαρτημένων ατόμων) θεωρούνται ιδιαίτερα ση-

μαντικά για την πολιτική αντιπροσωπευτικότητα των γυναικών, προφανώς σαν αποτέλεσμα πιέσεων του γυναικείου κινήματος.

Παρόλα αυτά, υπάρχει μία όψη της αυξανουσας πολυπλοκότητας του έργου των τοπικών αρχών που έχει σχέση με τις επιπτώσεις της πολυπλοκότητας αυτής στο εκλογικό σώμα και που διευκολύνει την είσοδο των γυναικών στην τοπική πολιτική ζωή.

Είναι πάρα πολύ δύσκολο για τους πολιτικούς, ακόμη και με τη βοήθεια της Διοίκησης, να έχουν μία σαφή αντίληψη των συνεπειών των τοπικών αποφάσεων στο εκλογικό σώμα, γεγονός το οποίο μειώνει τον βαθμό αληθινής πρωτοβουλίας και ελέγχου που διαθέτουν.

Σε σχέση με αυτή την πλευρά της αντιπροσωπευτικότητας, τα αποτελέσματα ορισμένων μελετών δείχνουν ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών πολιτικών στην εκτέλεση του έργου τους και ότι εάν εκλέγονταν γυναίκες σε μεγάλο αριθμό, θα μπορούσαν να βοηθήσουν να ξεπεραστεί η έλλειψη επικοινωνίας που υφίσταται μεταξύ πολιτικών και εκλογικού σώματος.

Σύμφωνα με τις μελέτες αυτές οι γυναίκες λαβαίνουν περισσότερο υπόψη τους ψηφοφόρους και είναι πιο προσιτές και ανοιχτές στα προβλήματα της κοινότητας. Οι γυναίκες διαθέτουν περισσότερο χρόνο στη δημιουργία επαφών με τους ψηφοφόρους, στην απάντηση της αλληλογραφίας, στην οργάνωση συναντήσεων με διάφορες οργανώσεις. Οι άνδρες αντιπρόσωποι διαθέτουν περισσότερο χρόνο στη δημιουργία επαφών με άλλους πολιτικούς παράγοντες μέσα στο πολιτικό σύστημα και επιλέγουν ρόλους οι οποίοι τους προβάλλουν στη δημόσια ζωή (7).

Το πρόβλημα του χρόνου

Ο χρόνος που πρέπει να αφιερώνουν και η προσπάθεια που πρέπει να καταβάλουν

οι εκλεγμένοι τοπικοί και περιφερειακοί αντιπρόσωποι στην άσκηση των καθηκόντων τους, είναι ανάλογα με τον αυξανόμενο όγκο και την πολυπλοκότητα της τοπικής και περιφερειακής διακυβέρνησης.

Προφανώς, η κατάσταση ποικίλλει σημαντικά από τον ένα τύπο αρχής στον άλλο, καθώς και σε σχέση με το μέγεθος της τοπικής αρχής και με τις υπευθυνότητες που έχουν αναλάβει οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι.

Εν πάση περιπτώσει, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του μεγάλου φόρτου εργασίας, είναι ο συνδυασμός των καθηκόντων τους με τις οικογενειακές ευθύνες. Αυτό γίνεται ακόμη πιο δύσκολο εάν εργάζονται ως μισθωτοί.

Μια άλλη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες στην προσπάθειά τους να ανταπεξέλθουν στις αλληλοσυγκρουόμενες υποχρεώσεις τους σχετίζεται με τον τρόπο που βλέπουν την εργασία τους μέσα από μια ευρύτερη προοπτική, τους απασχολεί λιγότερο η προβολή τους και αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στην εκτέλεση του έργου τους.

Εξ άλλου, μία άλλη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες στο πολιτικό τους έργο έχει σχέση με το χρονοδιάγραμμα των συμβουλίων, τα οποία συνήθως πραγματοποιούνται αργά το απόγευμα ή το βράδυ, γιατί λαμβάνονται υπόψη οι επαγγελματικές ασχολίες των συμβούλων. Σε ορισμένες χώρες απογευματινά συμβούλια πραγματοποιούνται μόνο στις μικρές τοπικές αρχές. Οι μεγαλύτερες αρχές συγκαλούν πρωινά συμβούλια.

Επειδή τα παραδοσιακά πρότυπα των ρόλων των δύο φύλων μέσα στην οικογένεια εξακολουθούν ακόμη να υπάρχουν στις περισσότερες σχεδόν από τις Ευρωπαϊκές χώρες, οι γυναίκες δυσκολεύονται πολύ περισσότερο από τους άνδρες να συμμετέχουν σε απογευματινά συμβούλια, ιδιαίτερα όταν η σχετική κοινωνική υποδομή, όπως βρεφονομεία, παιδικοί σταθμοί κ.λπ. δεν είναι επαρκής.

Ένας άλλος παράγοντας σπατάλης χρόνου, ιδιαίτερης σημασίας για τις γυναίκες, είναι η έλλειψη του κατάλληλου βοηθητικού προσωπικού για την αποτελεσματική άσκηση της πολιτικής εντολής τους σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο. Π.χ. συνήθως οι δήμαρχοι ή οι πρόεδροι κοινοτήτων έχουν τη βοήθεια γραμματέως. Αντίθετα, ακόμη και τα μέλη της δημοτικής εκτελεστικής εξουσίας, αρκετά συχνά, πρέπει να κάνουν μόνοι τους τις γραμματειακές εργασίες ή να καταφεύγουν στην καλή θέληση μιας γραμματέως της επαγγελματικής εργασίας τους. Οι γυναίκες σπανίως κάνουν κάτι τέτοιο είτε επειδή δεν εργάζονται είτε επειδή, ακόμη κι αν εργάζονται, ή συχνά χαμηλόβαθμη θέση τους δεν τους επιτρέπει τέτοια πλεονεκτήματα.

Προβλήματα που προκύπτουν σε σχέση με την εργασία των εκλεγμένων αντιπροσώπων

Η κατάσταση ποικίλλει ανάλογα με τον εργαζόμενο είναι υποχρεωμένοι να δίνουν άδειες απουσίας για τη συμμετοχή σε συμβούλια και επιτροπές της τοπικής αυτοδιοίκησης ή όχι.

Εάν δεν είναι υποχρεωμένοι, τότε οι άνδρες και οι γυναίκες σύμβουλοι εξαρτώνται από την καλή θέληση των εργοδοτών τους. Προφανώς, οι γυναίκες σύμβουλοι αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες για να πάρουν άδεια απουσίας προκειμένου να εκτελέσουν τα καθήκοντά τους, λόγω του ότι αρκετά συχνά οι εργοδότες είναι προκατειλημμένοι εναντίον των γυναικών με αποτέλεσμα να θεωρούν τα καθήκοντα των γυναικών που απορρέουν από τα αιρετά τους αξιώματα σαν μια θαυμάσια πρόφαση για να μειώσουν τις προοπτικές τους για προαγωγή ή για να τις απολύσουν.

Σε πολλές χώρες δεν υπάρχει προστασία των δημοτικών ή κοινοτικών συμβούλων από απόλυση που οφείλεται στην εκτέλεση των υποχρεώσεών τους, των σχετικών με το αιρετό τους αξίωμα.

Γενικά, πάντως όσοι απασχολούνται στο δημόσιο τομέα βρίσκονται σε καλύτερη θέση.

Σε άλλους τομείς, ακόμη και αν θεωρητικά η ασφάλεια της εργασίας είναι εγγυημένη, οι τοπικά εκλεγμένοι αντιπρόσωποι που είναι μισθωτοί ή ημερομίσθιοι μπορεί να πληρώσουν την εκλογή τους με το τίμημα της καταστροφής των επαγγελματικών προσδοκιών τους.

Είναι προφανές ότι μπορεί οι γυναίκες να δουν τις προσδοκίες τους να καταστρέφονται πολύ περισσότερο από ότι οι άνδρες, εξαιτίας των ανδρικών προκαταλήψεων και των διακρίσεων λόγω φύλου.

Επιπλέον σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες οι εκλεγμένοι τοπικοί και περιφερειακοί αντιπρόσωποι οι οποίοι έχουν διακόψει την επαγγελματική τους σταδιοδρομία, δεν έχουν καμιά βοήθεια προκειμένου να επανέλθουν στην ενεργό επαγγελματική ζωή. Προφανώς το γεγονός αυτό έχει ακόμη σοβαρότερες επιπτώσεις για τις γυναίκες, οι οποίες έχουν υψηλότερα ποσοστά ανεργίας και συχνά λιγότερα τυπικά προσόντα από τους άνδρες.

Οι αυτοαπασχολούμενοι έχουν συχνά μεγαλύτερη ελευθερία χρόνου και οργάνωσης του χρόνου εργασίας τους. Στο θέμα αυτό οι γυναίκες είναι πολύ πιο αδικημένες από τους άνδρες γιατί έχουν λιγότερο χρόνο διαθέσιμο, λόγω της πρωταρχικής τους ευθύνης για την φροντίδα των οικογενειών τους.

Σε μερικές χώρες οι υπάλληλοι του δημοσίου τομέα δικαιούνται άδεια απουσίας μέχρι ενός ορισμένου αριθμού ημερών για την άσκηση των πολιτικών τους καθηκόντων. Πολύ συχνά, αυτός ο χορηγούμενος

χρόνος είναι πολύ περιορισμένος. Έτσι, οι κάτοικοι αιρετών αξιωμάτων που απασχολούνται στο δημόσιο τομέα, οι οποίοι δεν δικαιούνται άδεια απουσίας, μπορεί να χρειασθεί να θυσιάσουν σημαντικό αριθμό ημερών της κανονικής τους άδειας για να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις που επιβάλλει το πολιτικό τους αξίωμα.

Προφανώς, η κατάσταση αυτή προκαλεί πολύ μεγαλύτερη ένταση στην οικογενειακή ζωή των γυναικών δημοτικών ή κοινοτικών συμβούλων, λόγω του χρόνου που πρέπει να αφιερώνουν στην υπηρεσία των οικογενειών τους.

Τα παραπάνω προβλήματα επιδεινώνονται ακόμη περισσότερο στις περιπτώσεις όπου ο εργοδότης έχει το δικαίωμα να κάνει αντίστοιχες περικοπές στις μηνιαίες αποδοχές ενός υπαλλήλου του δημοσίου ή του ιδιωτικού τομέα, ανάλογα με τον χρόνο που διαθέτει αυτός για την άσκηση των πολιτικών του καθηκόντων.

Αυτό έχει σοβαρότερες επιπτώσεις για τις γυναίκες που συνήθως αμείβονται πολύ λιγότερο από τους άνδρες, αφού κατέχουν συχνά τα χαμηλότερα κλιμάκια της δημοσιονομικής ιεραρχίας και είναι συγκεντρωμένες στις χειρότερες αμειβόμενες εργασίες του ιδιωτικού τομέα.

Έτσι, οι γυναίκες μισθωτοί ή ημερομίσθιοι υπάλληλοι εμποδίζονται σοβαρά να εισέλθουν στον πολιτικό στίβο εάν γνωρίζουν ότι αυτό θα σημαίνει μείωση των αποδοχών τους.

Ακόμη πιο περιορισμένες είναι οι γυναίκες που έχουν μερική απασχόληση, οι οποίες μπορεί να είναι πιο ελεύθερες να οργανώνουν τον χρόνο εργασίας τους ανάλογα, αλλά υπόκεινται σε μεγάλη κοινωνική και οικονομική ανασφάλεια, γιατί οι λιγότερες ώρες εργασίας τους σημαίνουν πολύ χαμηλότερες αποδοχές από αυτές των ανδρών και καλύτερες κοινωνικές συνθήκες σε θέματα συντάξεων, διακοπών κ.λπ.

Μόνο οι γυναίκες που είναι σε θέση να χάσουν χρήματα, συνήθως γυναίκες προερχόμενες από πλούσιες οικογένειες, μπορούν να δώσουν μικρή σημασία στον παράγοντα αυτόν, όταν σχεδιάζουν να πολιτευθούν.

Συμπερασματικά, σε όλες τις περιπτώσεις που εξετάσαμε παραπάνω, ο αντίκτυπος στην εργασία των γυναικών είναι πολύ περισσότερο δυσμενής από τον αντίκτυπο στην εργασία των ανδρών.

Ο οικονομικός παράγοντας

Η συμμετοχή σε ένα τοπικό ή περιφερειακό συμβούλιο, μπορεί να είναι δαπανηρή από οικονομική άποψη.

Το κόστος είναι διαφόρων μορφών από στέρηση αποδοχών ή άλλου εισοδήματος, έως έξοδα κινήσεως για τη συμμετοχή σε συνεδριάσεις συμβουλίων, υπηρεσίες γραμματείας, τηλεφωνικά και ταχυδρομικά τέλη.

Αν και μέχρι τώρα επικρατεί η άποψη ότι οι τοπικά εκλεγμένοι αντιπρόσωποι θα πρέ-

πει να εργάζονται σε εθελοντική βάση, το γεγονός είναι ότι όταν είναι υποχρεωμένοι να κάνουν οικονομικές θυσίες, αυτό προϋποθέτει ότι πρέπει να έχουν κάποιο οικονομικό υπόβαθρο, πράγμα που σε όλες τις περιπτώσεις είναι αντίθετο προς τις δημοκρατικές αρχές.

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες η αμοιβή που λαμβάνουν οι σύμβουλοι πολύ σπάνια παρέχει ένα πραγματικό εισόδημα. Στις περισσότερες χώρες οι λαμβανόμενες αμοιβές αντιπροσωπεύουν μια συμβολή στα έξοδά τους και σπανιότατα τα καλύπτουν.

Όσον αφορά την αποζημίωση για απώλεια αποδοχών, καταβάλλεται μόνο στην Αυστρία, την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και ως ένα βαθμό, στην Νορβηγία. (8).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο οικονομικός παράγοντας αποτελεί ένα άλλο σοβαρό εμπόδιο στην είσοδο των γυναικών στον πολιτικό στίβο.

Επειδή οι γυναίκες είναι μεταξύ εκείνων που είναι λιγότερο από κάθε άλλον σε θέση να χάσουν χρήματα είτε γιατί δεν εργάζονται και έτσι δεν έχουν δικό τους εισόδημα ή εάν εργάζονται, γιατί συγκαταλέγονται μεταξύ εκείνων που είναι λιγότερο καλά αμειβόμενοι.

Ο οικονομικός παράγοντας έχει και μία άλλη πλευρά η οποία αφορά τις σοβαρές οικονομικές περικοπές που υφίσταται επί των ημερών μας η τοπική αυτοδιοίκηση.

Όταν όλες οι πολιτικές αποφάσεις που έχουν ουσιαστικές οικονομικές επιπτώσεις υπόκεινται στο κριτήριο του τι είναι απολύτως αναγκαίο, τότε η παρουσία των γυναικών είναι απαραίτητη, διαφορετικά το τι είναι αναγκαίο θα καθορίζεται επί τη βάση των κριτηρίων των ανδρών και μόνον, αφήνοντας κατά μέρος τις ανάγκες των γυναικών και την εμπειρία των γυναικών στα ζητήματα της καθημερινής ζωής, πράγμα που είναι αντίθετο προς τις δημοκρατικές αρχές.

Πράγματι, όπως έχουν δείξει αρκετές μελέτες, οι άνδρες και οι γυναίκες πολιτικοί διαφέρουν στις στάσεις και στην πραγματική συμπεριφορά τους όσον αφορά τα συμφέροντα των γυναικών. Σε μια έρευνα του 1980 που έγινε την Ολλανδία, μεταξύ 1065 τοπικών συμβούλων, 50% των ανδρών απάντησαν ότι δεν είχαν ασχοληθεί ποτέ με γυναικεία θέματα, ενώ το 1/4 των γυναικών αντιπροσώπων απάντησαν ότι είχαν προωθήσει τα γυναικεία θέματα στο συμβούλιο σε τακτικότερη βάση (9).

Η κατοχή πολλαπλών αιρετών αξιωμάτων

Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες είναι νομικά δυνατό να κατέχει κάποιος περισσότερα από ένα αιρετά αξιώματα με αυξανόμενη τάση να αποθαρρύνεται αυτή η πολυμέρεια.

Η τάση αυτή δεν εκπληρώσει αν σκεφθού-

με πως η τοπική και η περιφερειακή διοίκηση έχει γίνει όλο και πιο περιπλοκή, καθώς και ότι απαιτείται όλο και περισσότερος χρόνος από τους τοπικούς και περιφερειακούς συμβούλους για να ασκήσουν τις εντολές τους.

Αν οι γυναίκες αντιμετωπίζουν προβλήματα για να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους, προβλήματα απασχόλησης και χρόνου καθώς και οικονομικά προβλήματα, όταν φέρουν μία εντολή, τότε τα προβλήματα αυτά είναι αδύνατον να διευθετηθούν αν μια γυναίκα είναι φορέας πολλών εντολών.

Στις χώρες, πάντως, όπου η κατοχή πολλαπλών αιρετών αξιωμάτων είναι νόμιμη, αποτελεί σημαντικό μέσο για την είσοδο στο κοινοβούλιο ολόκληρης της χώρας, από το οποίο οι γυναίκες παραμένουν ουσιαστικά αποκλεισμένες.

Συμπεράσματα

Στην Έκθεση αυτή συγκέντρωσα την προσοχή μου σε μερικές από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες τοπικοί ή περιφερειακοί αντιπρόσωποι στην άσκηση των καθηκόντων τους και οι οποίες αποθαρρύνουν τις γυναίκες από την συμμετοχή στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Τα προβλήματα αυτά οφείλονται κυρίως στις διαφορές στην κοινωνικοποίηση και στην κοινωνική θέση μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Αν ληφθούν μέτρα για να αλλάξουν την θέση και τις συνθήκες εργασίας των τοπικά εκλεγμένων αντιπροσώπων, ώστε να ανταποκριθούν στις ανάγκες των γυναικών πολιτικών, αυτό θα κάνει προφανώς την ζωή τους ευκολότερη και μπορεί ακόμη και να προσελκύσει περισσότερες γυναίκες στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Μερικά από τα μέτρα αυτά θα μπορούσαν να αφορούν: Κατάργηση της πρακτικής της κατοχής πολλαπλών αιρετών αξιωμάτων Ασφάλεια της επαγγελματικής εργασίας. Βοήθεια σε εκείνους που κατείχαν αιρετό αξίωμα πλήρους απασχόλησης παρατεταμένο χρονικό διάστημα, προκειμένου να επιστρέψουν στην ενεργό επαγγελματική ζωή. Οικονομική αποζημίωση για την κάλυψη αναγκαίων εξόδων. Δίκαιη αμοιβή για όσους έχουν εκτελεστικά ή άλλα ειδικά καθήκοντα. Καθιέρωση σύνταξης. Παροχή επαρκών βοηθητικών υπηρεσιών (γραφεία, υπηρεσίες γραμματείας). Οργάνωση της εργασίας (χρονοδιάγραμμα για τις συνεδριάσεις) που να ανταποκρίνεται

στις ανάγκες των εργαζομένων μητέρων. Παροχή επαρκών κοινωνικών διευκολύνσεων (παιδικοί σταθμοί κ.λ.π.).

Σε ορισμένες περιπτώσεις όμως, τα μέτρα αυτά μπορεί να έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα, δηλ. την παγίωση των παραδοσιακών ρόλων των δύο φύλων.

Εξ άλλου, θα πρέπει να έχουμε υπ' όψη ότι το πρόβλημα της εκπροσώπησης των γυναικών στην τοπική αυτοδιοίκηση και την εθνική πολιτική θα λυθεί κυρίως αν ξερριζώσουμε τα εμπόδια που φράζουν την είσοδο των γυναικών στην πολιτική και αυτό έχει σχέση με πολιτιστικές και ψυχολογικές συνθήκες, καθώς και με συνθήκες που εξαρτώνται από τη θέση των γυναικών στη δομή της κοινωνίας και στην οικονομία, που απορρέουν από, αλλά και που με την σειρά τους ενισχύουν τους ρόλους των γυναικών σαν αποκλειστικά υπεύθυνων για την ανατροφή των παιδιών και για το νοικοκυριό.

Για να ξερριζώσουμε τα εμπόδια αυτά πρέπει να αλλάξουμε τις στάσεις του κοινού γενικά, απέναντι στις γυναίκες στις δημόσιες υπηρεσίες και στην πολιτική ζωή, με μέτρα και συγκεκριμένα βοηθητικά προγράμματα.

Για το σκοπό αυτό είναι απαραίτητη η εκπαίδευση και ειδικότερα οι ευκαιρίες για επαγγελματική εκπαίδευση. Επιπλέον, η ίση συμμετοχή του ανδρικού στις οικιακές εργασίες και στην ανατροφή των παιδιών έχει μεγάλη σημασία. Ειδικότερα, η ένταξη των ανδρών στη σφαίρα της αναπαραγωγής πιθανότατα θα επιφέρει τη μερική θηλυκοποίηση του κόσμου και την επικράτηση ενός εναλλακτικού συστήματος αξιών βασισμένου σε ουσιαστικές ανθρώπινες σχέσεις και στην αναδιάρθρωση της κοινωνίας και των λαών γύρω από τις απαιτήσεις της αναπαραγωγής μάλλον, η οποία δεν έχει βέβαια μόνο βιολογικό χαρακτήρα, παρά τις απαιτήσεις της παραγωγής.

Η εξάπλωση του ρόλου των γυναικών στην πολιτική μπορεί να συμβεί μόνον εάν αλλάξουν τα πρότυπα του ρόλου των δύο φύλων. Η εξάπλωση αυτή θα πρέπει να περιμένει την ημέρα που κανείς πια δεν θα μιλεί για τους διπλούς ρόλους των γυναικών, αλλά για τους διπλούς ρόλους ανδρών και γυναικών.

Για να επιτύχουν οι γυναίκες την εκ των πραγμάτων (de facto) πολιτική ισότητα και για να εισέλθουν στην πολιτική ζωή με τις ίδιες αριθμητικές αναλογίες όπως οι άνδρες, χρειάζεται μια κοινωνική επανάσταση που πιστεύω ότι έχει ήδη αρχίσει.